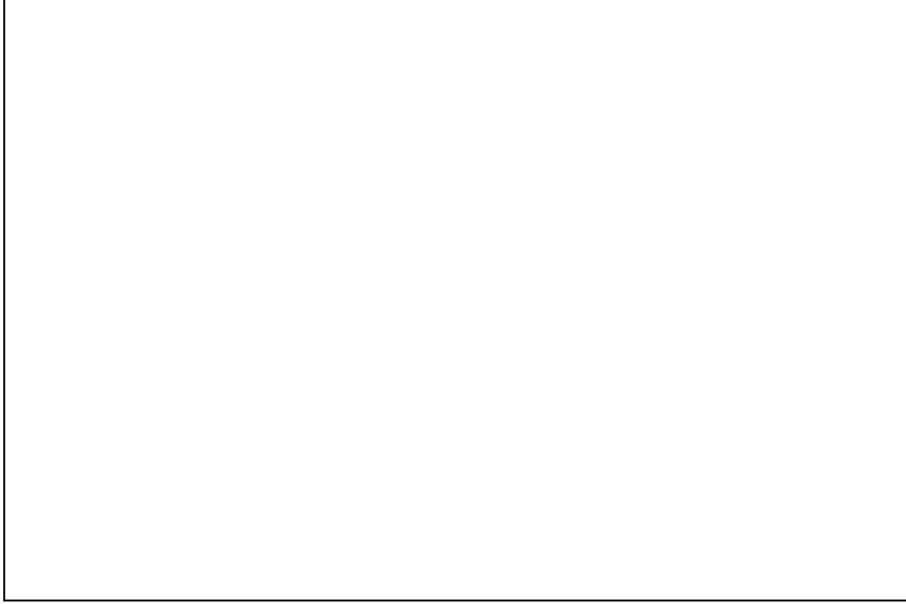


KAFKASYA'DAKİ KRİZ KAYNAKLARI VE BÖLGELERİ

Dr. Robert M. CUTLER*



Giriş

Kökten dincilik, etnik çatışma, petrol, organize suç, enerji hatlarının güvenliği ve iktisadî nedenlere dayanan göç olarak sıralanan altı konu, üç ana başlık altında toplanabilir. Öncelikle, etnik çatışmalar ve kökten dincilik kimlik sorunlarıdır. İkinci olarak organize suç ve iktisadî nedenlerle göç, sosyoiktisadî sorunlardır. Üçüncü ve son olarak, petrol ve enerji hattı güvenliği sorunları enerji sorunlarıdır. Kimlik meseleleri en iyi ulusal ve uluslarüstü seviyede incelenirken sosyoiktisadî sorunlar devlet seviyesinde ve enerji sorunları da uluslararası seviyede incelenebilir. Tabi ki tüm bu konular birbirlerini etkiler ve (inceleme seviyeleri gibi) kendi başlarına

* Dr. Robert M. Cutler, 11 Aralık 1953 tarihinde ABD'nin Maryland eyaletinde doğmuştur. Siyasal bilgiler, tarih ve bilim alanlarındaki lisans derecelerini 1976 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsünden, siyasal bilgiler alanındaki yüksek lisans derecesini 1976 yılında Pennsylvania Eyalet Üniversitesinden ve siyasal bilgiler doktora derecesini de 1982 yılında Michigan Üniversitesinden almıştır. Dr. Cutler, 1982 - 1983 yıllarında Uluslararası Araştırma ve Bilgi Değişimi Kurulu doktora sonrası üye araştırmacı olarak Moskova Üniversitesi Modern Tarih Fakültesinde ve 1983 - 1984 yıllarında Mellon doktora sonrası üye araştırmacı olarak Columbia Üniversitesi Harriman Enstitüsünde görev yapmıştır. "Güney Kafkasya'da Anlaşmazlık Azaltılması ve Önlenmesi İçin Uluslarüstü Siyasetler", "Küresel Gelişim ve Teknolojide Perspektifler" ve "Hazar Enerji Karmaşası", hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri arasındadır. Dr. Cutler, 1985 - 1996 yıllarında Quebec'teki Laval Üniversitesinde, Santa Barbara'daki Kaliforniya Üniversitesinde ve Cenova'daki Webster Üniversitesinde siyasal bilgiler profesörü olarak görev yapmıştır. Dr. Cutler, 1996 yılından bu yana Ottawa'daki Carleton Üniversitesi Rus Araştırmaları Enstitüsünde uzman araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

bağımsız değillerdir. Fakat aşağıdaki tablo, analitik sonuçlara ulaşmamızı sağlayacak sistematik bir çerçeve olarak sunulabilecek en iyi örnektir.

İnceleme Seviyeleri	Konular	Özel Konular
Ulusal ve Uluslararası	Kimlik	Etnik Çatışma Kökten Dincilik
Devlet	Sosyoiktisadî	Organize Suç İktisadî Nedenlerle Göç
Uluslararası	Enerji	Petrol Enerji Hatları Güvenliği

Tablo 1: İnceleme seviyelerine göre, kriz kaynakları olarak konular ve özel konular.

Kafkasya ile ilgili bu altı etkene baktığımızda bölgede yaşanan krizin nedenlerinin başında etnik anlaşmazlığın olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle söz konusu kategori bu bildirinin çoğunda esas alınan düzenleyici ilkedir. En belirginleri Azerbaycan'daki Yukarı Karabağ; Gürcistan'daki Acaristan, Abhazya, Güney Osetya ve Cevaheti ve Rusya Federasyonu'nda Çeçenistan'dır. Öncelikle bu çatışmaların etnik bileşenine yönelerek bildiride anlaşmazlığın silâhlı çatışmaya dönüştüğü dört durum, kronolojik olarak ayrılan ikişerli gruplar hâlinde irdelenmiştir: 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan Güney Osetya ve Yukarı Karabağ ilk grup, 1990'ların başlarında ortaya çıkan Çeçenistan ve Abhazya ikinci gruptur. Sonra etnik anlaşmazlığın silâhlı çatışmaya dönüşmediği iki durum irdelenecektir: Cevaheti ve Acaristan. Her etnik anlaşmazlık durumu üç başlık altında özetlenmiştir: Tarihi zemin, var olan anlaşmazlığın yakın geçmişteki sonuçları ve kökenleri, var olan durum ve önerilen çözümler.

İrdelemeye etnik anlaşmazlık ve kökten dincilikle yani kavramsal olarak ulusal ve uluslararası seviyelerdeki olgulardan başlanmıştır. Yukarıda bahsedilen anlaşmazlıkların etnik ve kökten dincilik etmenlerinin perspektifinde (ulusal ve uluslararası inceleme seviyeleri) irdeledikten sonra organize suçun ve iktisadî nedenlerle göçün incelendiği devlet seviyesinde irdelemeye geçilmiştir. Sosyoiktisadî meseleler hem Acaristan hem de Cevaheti için büyük bir önemi haizdir. Son olarak petrol ve enerji hatlarının güvenliği konuları, Gürcistan'daki Güney Osetya ve Acaristan'daki Çeçenistan ve onun Kuzey Kafkasya'daki komşu ülkelerindeki ve dolaylı olarak da Abhazya ve Cevaheti'deki anlaşmazlık durumlarıyla bağlantılıdır.

1. Kafkasya'da Kriz Kaynakları Olarak Kimlik Konuları: Etnik Anlaşmazlık ve Kökten Dincilik

a. Kriz Kaynağı Olarak Etnik Anlaşmazlık

(1) 1980'lerin Sonlarında Başlayan Etnik Anlaşmazlıklar

(a) Yukarı Karabağ

(I) Tarihî Zemin

15 nci yüzyılın büyük bir kısmı boyunca, Yukarı Karabağ Azerbaycan'daki devletlerden (Karakoyunlu ve Akkoyunlu) birinin parçasıydı. 16 ncı yüzyılın başından 18 nci yüzyılın ilk çeyreğine kadar, aralıklı olarak Osmanlı Türklerinin hâkimiyeti altında, Safevî Devleti'nin bir parçası durumundaydı. 1747'den 1822'ye kadar bir Karabağ Hanlığı bulunmaktaydı. İlk Rus - Pers savaşı sırasında yapılan Karaçi Anlaşması (1805)'yle Karabağ Hanlığı Rus İmparatorluğu'na dâhil edilmiş ve Gülistan Anlaşması (1813), Rusya'nın Perslerin elinde kalan Nahcivan hariç bugünkü Azerbaycan'ı ilhakını perçinlemiştir. 1822'de Rus İmparatorluğu Karabağ'ı bir eyaleti olarak kabul etti; bu eyalet kısa sürede diğer idarî birimler içinde kaybolacaktı. Ermeniler, 1820'lerin sonlarında Pers ve Osmanlı imparatorluklarından gelen Hristiyan gruplar hâlinde Karabağ'da kitlesel olarak yaşamaya başlamışlar, 1828 Türkmençay Anlaşması'na göre bu topraklara yerleşmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı, Bolşevik devrimi ve Rus İç Savaşı'na kadar bir değişiklik yaşanmadı. 1918 yılının Mayıs ayında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. 1918 yılı Haziran ayında Osmanlı İmparatorluğu ile üç Güney Kafkasya cumhuriyeti arasında yapılan Batum Anlaşması'yla Yukarı Karabağ, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti içinde özerk, koruma altındaki bir devlet olarak kabul edilmiştir. 1919 yılının Ocak ayında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti içinde bir Karabağ Genel Valiliği kurulmuştur. Azerbaycan'da Bolşevik bir rejim kurulurken Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin varlığı 1920 Nisan ayında son bulmuştur. Aynı yıl Eylül ayında Ermenistan, Karabağ'ı bir anlaşmayla Azerbaycan'a bırakmış fakat uygulamayı engelleyerek askerlerini Karabağ'dan çekmemiştir. 1920 Aralık ayında Karabağ'ın neredeyse bitişiğinde Ermenistan'daki Güney Syunik bölgesinde Karabağ'ı da içine alan Syunik Özerk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ve Ermenistan içinde özerk bir yapıya sahip olduğu ilân edilmiştir. 1921 Nisan ayında Syunik Özerk Cumhuriyeti bağımsızlığını ilân etmiş fakat birkaç hafta içinde bozguna uğramıştır. Yukarı Karabağ bölgesinde ismen var olmaya devam etmiş ve kısa sürede adı Dağlık Ermenistan Cumhuriyeti olarak değiştirilirken 1921 Temmuz ayında Sovyet Kızıl Ordusu bölgeyi işgal ettiğinde dağılmıştır. 1923 Temmuz ayında Sovyet Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti'nin içinde Yukarı Karabağ Özerk Oblastı (ya da "Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi") kurulmuştur.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

Yukarı Karabağ'da var olan anlaşmazlık 1980'lerin sonlarında Gorbaçov'un açıklık siyaseti altında Yukarı Karabağlı Ermeniler, topraklarını Azerbaycan'dan alıp tekrar ortak bir kara sınırı olmamasına karşın Ermenistan'la birleştirmek için siyasî girişime başlamışlardır. 1988 Şubat ayında Yukarı Karabağ'daki Meclis, Sovyet Sosyalist Ermeni Cumhuriyeti ile tekrar birleşmeye bir oylamayla karar vermiştir. Moskova bunun üzerine oradaki yerel hükûmeti devirerek bir Özel İdare Komitesi aracılığıyla Moskova'nın doğrudan idaresini sağlamıştır. Yukarı Karabağ'a bağlı kuvvetler buna Azerbaycan'ın bir şehri olan ve Yukarı Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan ve (o günden beri Ermeni diasporasından gelen fonlarla iyileştirilen) rüzgârlı bir dağ yolunun geçtiği "Laçın koridorunda" anahtar rolü oynayan Laçın'ı ele geçirerek karşılık vermiştir. Sonra kuzeye dönerek Yukarı Karabağ dâhilinde olmayan Azerbaycan'ın Kelbejar bölgesini ele geçirmişlerdir. Bu hareket Yukarı Karabağ'ın bir yerleşim bölgesi olan statüsünü ortadan kaldırarak Ermenistan'ın esas topraklarıyla birleştirirken bir yandan da dünya kamuoyunun gözünde Yukarı Karabağ'ın saldırgan gözükmesine neden olmuştur. O günden bugüne durum değişmemiştir.

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı Minsk Grubu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Yukarı Karabağ hakkındaki çok taraflı istişareler için bir merkez noktası olarak görev yapmıştır. Bu girişimler, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtının Karabağ'a barış gücü yerleştirme kararının temelini oluştururken Rusya Federasyonu'nun gerek Bağımsız Devletler Topluluğu Ortak Güvenlik Komitesi gerekse Birleşmiş Milletlerden onay almamasının da sebebidir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı, 1995 yılındaki Lizbon Zirvesi'nde toprak bütünlüğü korunacak olan Azerbaycan içinde Yukarı Karabağ'a "en yüksek seviyede özerklik" tanınmasını isteyen bir çözümü onaylamıştır. Ermenistan hariç tüm Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı devletleri bu çözümü kabul etmiştir. 1997 yılında Minsk Grubu bir çözüm önerisinde bulunmuştur: Ermenistan'ın işgal ettiği tüm bölgelerden çekilmesi, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı barış gücü tarafından devriye görevi yapılacak bir tampon bölgenin oluşturulması, "Laçın koridorunun" Azerbaycan'dan Yukarı Karabağ'a Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı kontrolünde devri, yerlerinden edilen tüm Azerî kökenli insanların işgal edilmiş bölgeye geri dönmesi, tüm iktisadî ablukaların kaldırılması, Azerbaycan dâhilinde Yukarı Karabağ'ın kendi kendini yönetmesi.

Azerbaycan belgenin müzakerelere bir başlangıç noktası oluşturmasını kabul etmiş; fakat Ermenistan ve Yukarı Karabağ, işgal edilen bölgelerden geri çekilmenin gerçekleşmesi için güvenlik garantisinin verilmesini talep etmiştir.

1998 yılında Minsk Grubu, Rusların “ortak devlet” tasarısını benimsemiştir. Bunun anlamı, hiyerarşik olmayan ilişkiler kuracağı ve tek taraflı olarak Azerbaycan’dan ayrılamayan, bağımsız bir fiilî Yukarı Karabağ’ın kabulü olmuştur. Ermenistan ve Yukarı Karabağ kabul ederken Azerbaycan bu tasarıyı reddetmiştir. Silâhlı bir Ermeni, oturma sırasında Parlâmento binasına girerek ulusal liderlerin birçoğunu öldürene ve Ermenistan’daki siyasî durum kilitlenene kadar, Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanlarının, 1999 yılında farklı bir isimle de olsa “ortak devlet” üzerine bir anlaşmaya varmaya yakın oldukları söylenmekteydi.

2001 Nisan ayında Florida’da Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtının önderliğinde, Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanlarının katıldığı yoğun barış görüşmeleri yapılmıştır. İsmi görüşmelerin yapıldığı Florida’nın bir şehirden alan ve “Key West formülü” adıyla anılan çözüm önerisinde, Ermenistan’ın işgal ettiği yedi Azerbaycan idarî bölgesinin altısından çekilmesi, Karabağ ve Laçın’ın Ermenistan’a bir koridor sağlayacak şekilde birleştirilmesi ve Azerbaycan içinde özerk bir yönetime sahip olması, Azerbaycan’ı Nahcivan’a bağlayacak olan Ermenistan’ın Megri bölgesinde uluslararası kuvvetlerce devriye görevi yapılan bir koridor açılması yer almaktaydı. Bu görüşmeler ve birçok partinin uluslararası ilgisi, anlaşmaya yeni bir ivme kazandırmış ve yerleşme umudunu beraberinde getirmiştir. Fakat zamanla bu umut da kaybolmuştur. Bugün her iki lider de her türlü anlaşmayı reddeden kamuoylarının üstesinden gelemez gözükmektedir.

(b) Güney Osetya

(I) Tarihî Zemin

Rus İmparatorluğu Osetya’yı 19 ncu yüzyılın başlarında kendi topraklarına katmıştır. Bolşevik devrimi sonrasında, 1918 Mart ayında, bu bölge Osetya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almış ve 1920 Ocak ayında adını Dağlık Özerk Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. 1989 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne katıldığını ilân ettikten bir yıl sonra 1990 yılının Ağustos ayında egemenliğini ilân etmiştir. Buna karşılık olarak aynı yılın Aralık ayında Gürcistan, Güney Osetya’nın özerk statüsünü kaldırmıştır. Güney Osetya 28 Kasım 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân ederken (uluslararası alanda tanınmamıştır, egemenlikten farklıdır) 1992 Nisan ayında Gürcistan tekrar Güney Osetya Özerk Bölgesi’ni kurmuştur.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

Uluslararası alanda ilk ilgi çeken olaylar, Gürcistan’ın 1990 yılında Osetya isyanını bastırmasının televizyondaki görüntüleri olmuştur. Gürcistan’daki etnik anlaşmazlık ilk olarak Gamsakhurdia’nın yönetimi altındaki Güney Osetya’da ortaya çıkmış fakat Şevardnadze yönetiminde 1992 yılı ortalarında artmıştır. Şevardnadze’nin 1992 yılı ortalarında başa geçmesiyle ABD’nin gözünde Gürcistan’ın saygınlığı ve ona karşı duyulan ilgi, daha önce görülmedik ölçüde artmıştır. ABD, kısmen uluslararası

seviyedeki kişisel bağlantıları nedeniyle Şevardnadze'nin siyasî alanda başarılı olarak ülkenin toprak bütünlüğünü sağlayıp sağlayamayacağına büyük önem vermeye başlamıştır.

1995 yılında Gürcistan Parlâmentosu Gürcistan'ın Güney Osetya'yla (aynı zamanda Abhazya'yla) ilgili toprak ve idarî yapısına ilişkin sorunları çözümsüz bırakan yeni bir anayasa kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı Şevardnadze federal bir çözüm önerisinde bulunmuştur. İkili görüşmeler başlamış ve 1996 Temmuz ayında Moskova'da "Gürcistan ve Güney Osetya Anlaşmazlığının Tarafları Arasında Güvenliği Sağlamak ve Ortak Güveni Artırmak İçin Önlemler Memorandumu" olarak adlandırılan bir memorandum imzalanmıştır (Bu sıralarda Gürcistan, Güney Osetya'nın resmî adını aynı zamanda bölgenin idarî merkezinin adı olan Tskhinvali'yle değiştirmiştir). 1996 yılında imzalanan memorandum mültecilerin geri dönmesini, siyasî düzenlemeler hakkında müzakerelerde bulunulmasını ve her iki tarafın medya, sivil toplum ve aydınlarının katılacağı yuvarlak masa toplantıları düzenlenmesini sağlamıştır.

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

08 Nisan 2001 tarihinde Güney Osetya'da anayasal değişiklikler yapılarak cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması konusunda bir halk oylaması yapılmıştır. Seçmenlerin yaklaşık üçte ikisi oylamaya katılmış ve katılanların üçte ikisi değişiklikleri onaylamıştır. Halk oylaması, Merkezî Gürcistan'ın katılımı olmaksızın "Güney Osetya Cumhuriyeti" tarafından kendi kendine gerçekleştirildiği için Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı tarafından kınanmış, bu halk oylamasının hukuka aykırı ve geçersiz olduğu belirtilmiştir. 2000'li yılların başlarında, Güney Osetya'da daha önceki anlaşmazlıklara bulaşmamış birisinin yönetime gelmesinin halkın ileride Gürcülerin haklı çıkmaları durumuna hazırlanmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu durum şu anda gerçek olsa bile, yeni Güney Osetya elit kesiminin fiilî kısmî özerkliğinin sağlamış olduğu avantajları Tiflis'e geri vermeye hazır olmadığı görülmektedir. Saakaşvili, kendi adına yerel liderlerin organize uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer yasa dışı mallarının trafiğini korumak için militanları sıklıkla kullandığı Güney Osetya'da, sorunun sadece organize suç meselesi seviyesine indirgenebileceğine inanmakta ve sorunu basitleştirme gayreti içinde gözükmektedir.

Bölgeden gelen ve hâlen Gürcistan'da yaşayan yaklaşık 30.000 mülteci, geri dönüş kararını verirken gelişmiş iktisadî şartlar ve buna paralel olarak güvenlik konularını göz önüne almaktadır; fakat, son birkaç yılda çok az şey değişmiştir. Rusya Federasyonu, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı desteğiyle gerçekleştirilen çok taraflı forumlarda öncü olmaya devam etmektedir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı, 1994 Anlaşması ile oluşturulan Birleşik Kontrol Komisyonuna siyasî rehberlik yapmaya devam etmektedir. Birleşik Kontrol Komisyonunun asıl görevi üç taraflı (Gürcistan - Rusya Federasyonu - Güney Osetya) barışı koruma gücünü idare etmektir (Rusya Federasyonu'nun bir parçası olan Kuzey Osetya, Birleşik Kontrol Komisyonunun faaliyetlerinde özerk bir şekilde yer almaktadır). Daha sonra

Birleşik Kontrol Komisyonunun faaliyetleri, Güney Osetya'nın Gürcistan'la yeniden iktisadî bütünleşmesinin desteklenmesi de dâhil olmak üzere genişlemiştir. Bu bağlamda, Birleşik Kontrol Komisyonu yerel yetkililer arasında iş birliği için pratik programlar yürütmüştür.

Bu durum özellikle Güney Osetya'da tek partili Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra bir arada yaşanan sürgün ve sefalet yılları sonucunda siyasî partilerin tamamen ortadan kalktığı bir ortamda çok daha önemlidir. Bu arada Gürcistan tarafında ise Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılmasını savunan hiçbir siyasî güç bulunmamaktadır ve Başkan Şevardnadze (ve sonrasında Saakaşvili) Tiflis ile bölge arasında federal bir ilişki olmasını istemektedir.

(2) 1990'ların Başında Ortaya Çıkan Etnik Anlaşmazlıklar

(a) Abhazya

(I) Tarihi Zemin

Abhazya Prensiği 1325 yılında kurulmuş ve 16 ncı yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. 19 ncu yüzyılın başlarında Rusya Sukhumi'yi işgal etmiş ve Abhazya'nın koruyucusu olduğunu ilân etmiştir. Böylece Abhazya 1864 yılında Rusya ile birleşmiştir. Abhaz ayrılıkçılar 1918 yılında Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bir parçası olmadan önce çok kısa bir süre hüküm sürmüş olan Abhazya Devleti'ni işaret etmektedirler. Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (1936 yılında yıkılışına kadar Transkafkasya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçasıdır)'nin 1921 Anayasası, Abhazya'nın özerkliğini tanıyarak, onu 1931 yılında Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hâline getirmiştir.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

1988 yılında Abhazya Forumu isimli bir örgüt, Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsız olduğu iddiasında bulunmuş ve silâhlı çatışmaları kışkırtmıştır. 1990 yılında Gürcistan Meclisi, birkaç yıl öncesinde Sovyet Abhazya Meclisi tarafından kabul edilen bağımsızlık bildirisini geçersiz saymıştır. 1992 yılında Abhazya Meclisi 1925 Anayasası'nı kabul etmiş ve anayasada kullanılan dilin eşit taraflar arasında bir anlaşmaya atıfta bulunduğunu ileri sürerek Abhazya'nın buna dayalı olarak bağımsız olduğunu ve yine bağımsız olması gerektiğini ima etmiştir. Gürcistan'dan bağımsızlığı kapsayan bu yeni bildiri, 1992 Temmuz ayındaki çatışmanın alevlenmesinin ilk nedenidir. Abhaz isyanı, Eduard Şevardnadze'nin Gürcistan cumhurbaşkanlığını büyük çoğunlukla kazandığı, 1992 - 1993 yıllarının kış ve bahar ayları süresince devam etmiştir. Rus ordusunun çekilmesini takiben eski Sovyet askerî malzemeleri üzerindeki hak iddiaları Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasındaki ilişkileri sonbaharda gerginleştirmiştir. Rus ordusu da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki karmaşıklığın ve ayrışmanın kişisel sorumlusu olarak Şevardnadze'yi suçlamaktaydı.

Birleşmiş Milletler, 1993 yazında, ülke içindeki muhalefete rağmen Şevardnadze'nin bölgede ateşkes ve ağır silâhların taşınmasını sağlayan anlaşmayı Temmuz ayında imzalamasının ardından Abhazya bölgesine askerî gözlemciler göndermek için hazırlıklara başlamıştır. 1993 Ağustos ayında, Gürcistan'da Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Heyeti oluşturulmuştur. Eylül ayının ortasında, Birleşmiş Milletler gözlemcileri gelmeye başladıktan sonra ateşkes, Rus ordusu mensuplarının da ihlâllere karıştığına dair güçlü delillerin ışığında, Abhazlara avantaj sağlayacak şekilde birçok kez ihlâl edilmiştir. Rusya Federasyonu'ndaki ve Kuzey Kafkasya'daki çeşitli gruplardan gelen büyük miktardaki psikolojik, siyasî ve askerî destek Abhaz tarafının şiddetli savaşları kazanmasını sağlamıştır. Çatışmalar esnasında ve sonrasında Abhazya'daki etnik Gürcü nüfusa (ve diğer Abhaz olmayanlara) yönelik etnik temizlik, Gürcistan içinde yaklaşık 300.000 kişiyi yer değiştirmek zorunda bırakmıştır.

1993 Aralık ayında Cenevre'de Gürcistan ve Abhazya arasında bir anlayış muhtırası konusunda anlaşmaya varılmıştır. Nisan 1994 tarihli "Gürcü - Abhaz Anlaşmazlığında Siyasî Bir Uzlaşma İçin Yöntemler Bildirisi" anayasal düzenlemeleri ve güç paylaşımını ele alan tek belgedir. İkinci belgenin imzalanmasından sonra ve bir öncekinin esaslarına dayanarak, Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Heyeti ateşkesi izlemeye ve sadece 1200 ilâ 3000 Rusya Federasyonu askerinden oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu Barışı Koruma Gücünü gözlemlemeye başlamıştır. 1997 Kasım ayında Birleşmiş Milletler himayesinde Gürcü ve Abhaz Partileri Koordinasyon Konseyi oluşturulmuştur. Bu yapı, üç çalışma grubundan meydana gelmektedir: askerî güvenlik, mülteci sorunları, iktisadî iş birliği ve kalkınma. O zamandan bu yana, geçici bir uzlaşmaya varılmıştır.

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

1992 yılında Rusya Federasyonu, başarısız olan ilk ateşkes anlaşmasına arabuluculuk etmiştir. Tarafların katıldığı uluslararası anlaşmaların maddeleri uyarınca Rusya Federasyonu'nun, Abhazya'da anlaşamayan taraflar arasında toplantılar düzenleme ve Birleşmiş Milletler, Bağımsız Devletler Topluluğu ve "Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Gürcistan Dostları"nın çok taraflı forumlardaki faaliyetlerini geliştirme yetkisi vardır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Gürcistan Dostları, Fransa, Almanya, Rusya Federasyonu, İngiltere ve ABD'den oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Gürcistan Dostlarının şimdiki görevi, Gürcistan ve Sukhumi otoriteleri arasında anayasal sorumlulukların belirlenmesi için fikir oluşturmaktır. Bu faaliyetlerde Birleşmiş Milletler genel sekreterinin Gürcistan özel temsilcisi tarafından eş güdümlü sağlanmaktadır. Gürcistan'daki Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Heyeti, Bağımsız Devletler Topluluğu Barışı Koruma Gücünün faaliyetlerini gözlemlemektedir.

Tiflis, Abhazya'nın statüsü belirlenmeden önce yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönmesi gerektiği konusunda ısrar etmektedir. Sukhumi, bu kişilerin geri dönüşünün Abhazları tekrar azınlığa düşüreceğinden ve

pazarlık gücünü azaltacağından korkmaktadır. Sukhumi otoriteleri, her türlü resmî görüşmenin bir ön şartı olarak Gürcistan'ın Abhazya'nın bağımsızlığını tanınması talebinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Gürcistan ise, Gürcistan içinde olan bir Abhazya dışında, her türlü uzlaşmayı göz önüne almayı reddetmiştir. Bu bağlamda, Gürcistan, Tataristan'ın Rusya Federasyonu içindeki özerkliğinin derecesini de aşarak Abhazya'yı (2001 Ekim ayında Şevardnadze'nin ifadesiyle) federal Gürcistan içinde "olabilecek en geniş özerklik" ile ödüllendirmeye niyetliyken Abhaz liderliği "bağımsızlık ilânı" konusunu gündeme getirmeye devam etmektedir.

(b) Çeçenistan

(I) Tarihi Zemin

Rusların Kuzey Kafkasya'ya girişi 1783 yılında başlayan askerî sefere dayanmaktadır. Direnişin liderliğini 1791 yılında ele geçirilen Çeçen asıllı Şeyh Mansur yapmaktaydı. 1834'ten 1859'a kadar İmam Şamil liderliğindeki Müslüman Kuzey Kafkasya halkı, uzun ve kanlı bir direniş mücadelesi vermiştir; fakat, Ruslar çok fazla sayıda olmaları ve topyekûn savaş siyasetleri sayesinde galip gelmişlerdir. Bolşevik devriminden sonra, 1929 yılında Stalin'in sosyalist kampanyası yeni bir isyana ve baskıya yol açmıştır. 1936 - 1938 yıllarında sürdürülen yok etme harekâtı, binlerce Çeçen'in hapse atılmasına ve öldürülmesine yol açmıştır. 23 - 24 Şubat 1944 tarihlerinde Çeçenler ve komşuları olan İnguşlar Rus orduları tarafından düzenli olarak toplanarak yük trenleriyle doğuya gönderilmiştir. 1956 yılında Khrushchev'in 20 nci parti kongresinde yaptığı Stalin'in felsefesinden uzaklaşan konuşmasını takiben, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Meclisi, gönderilen Çeçenlerin üzerindeki hukukî sınırlamaları kaldırmıştır; fakat, ana vatanlarına dönme ve mülklerinin iadesi taleplerini reddetmiştir. Ancak, 1957 yılında Çeçenlerin ana vatanlarına dönmelerine izin verilmiştir.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

1990 Kasım ayında Çeçen Ulusal Kongresi, "egemenlik" çağrısında bulunan ve Cahar Dudayev'i Yönetim Komitesi Başkanı olarak seçen bir karar metnini onaylamıştır. 1991 Ağustos ayında Moskova'daki başarısız darbe girişiminden sonra, Rusya Federasyonu'nun liderleri Çeçen - İnguş Cumhuriyeti üzerindeki otoritelerini teyit etmeye çalışmışlardır. 19 Ekim 1991 tarihinde Başkan Yeltsin Çeçenistan'dan, Rusya Federasyonu'nun Sovyet Meclisi tarafından resmen açıklanan şartlara imza atmasını istemiştir. Dudayev, Çeçen millî muhafızlarının hareket kapasitesinin ve sayılarının artırılacağını duyurmuş ve Grozni'de büyük gösterilerle desteklenmiştir. Rusya Federasyonu, Çeçen Cumhuriyeti'ni Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak gördüğünü belirtirken ve Çeçenistan'ı Rusya Federasyonu'nun kanunlarına uygun davranmaya davet ederken Çeçenistan, bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye çalışmıştır. Rusya Federasyonu, Çeçenistan üzerinde etkili bir kontrol sağlamakta başarısız olmasına rağmen 1994 yılının ortasına kadar varlıklarını birlikte sürdürmüşlerdir.

1994 Şubat ayında, Rusya Federasyonu ve Tataristan, (Çeçenistan'dan başka Mart 1992 Federal Anlaşması'nı imzalamayan tek cumhuriyet) Rusya Federasyonu'nun egemenliğini beyan eden fakat Tataristan'a büyük özgürlük alanı sağlayan bir anlaşma imzalamıştır. Fakat Dudayev, Çeçenistan bağımsız bir devlet olarak tanınmadan ve uluslararası hukuka tâbi olmadan Rusya Federasyonu ile pazarlıklara başlamayı reddetmiştir. 1994 Temmuz ayında, iki taraf arasında düşük seviyede çatışmalar başlamıştır. Dudayev, çeşitli askerî olaylardan sonra kasım ayında Rus kuvvetlerini "yasa dışı silâhlı oluşumlar" olarak adlandıran resmî bir kararname yayımlamıştır ve aynı gün içinde Rus Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı bu ifadeyi aynı şekilde Çeçen güçleri için kullanarak yanıt vermiştir. İki gün sonra, 11 Aralık tarihinde Rus askerleri Çeçenistan'ı işgal etmiştir.

Rus güçleri başkent Grozni'yi ve nüfusun yoğun olduğu diğer merkezleri yerle bir etmiş fakat Çeçen güçler 1995'ten 1996'ya kadar şehir merkezleri dışında çok büyük bir alanı, dağlık bölgelerde savaşarak elinde tutmuştur. Rus askerleri şehir merkezlerine saldırılarda hiçbir ayırım yapmaksızın güç kullanınca Çeçen savaşçılar Rus güçlerine karşı gerillâ taktiklerine yönelmiştir. Rus askerleri 1996 yılında Çeçenistan'dan çekildikten sonra bir adam kaçırma dalgası Kafkasya'yı vurmuştur. 1996 yılında Rus güçleri yeni bir saldırıya başlamıştır. General Alexander Lebed'in arabuluculuğuyla ağustos ayında Kasavyurt Anlaşması imzalanmıştır. Rus askerî birlikleri aralık ayında Çeçen Cumhuriyeti'ni ayrılıkçı güçlerin etkili kontrolüne bırakarak çekilmiştir.

Çeçen halkı, 1997 Ocak ayında Aslan Maşhadov'u Cumhuriyet'in başkanı olarak seçmiştir. Yine bu ay içinde Rusya, 1994 - 1996 yıllarındaki savaşta yasa dışı teşebbüslerde bulunan Rus askerleri ve Çeçen isyancılar için genel af çıkarmıştır. Çeçenistan Hükümetinden bağımsız olarak Çeçenistan'da üslenen aşırı İslâmcılar, 1999 Ağustos ve Eylül aylarında komşu Rusya Federasyonu Dağıstan Cumhuriyeti'nde iki kez silâhlı saldırıda bulunmuşlardır. Aynı yıl ekim ayı içinde Rusya Federasyonu, terörizme karşı ve sadece dağlarda faaliyet gösteren Çeçen savaşçıların üstesinden gelme mücadelesi olarak gerçekleştirdiği harekâtla Çeçenistan'a yeni bir saldırıda bulunmuştur. Çeçen liderler, Rus askerlerine karşı yapılan savaşın, Rus mevzilerine karşı vur kaç saldırıları şeklinde bir gerillâ harekâtı olarak devam edeceğini söylemiştir.

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

Çeçen Millî Kongresi'nin yerini alan İçkerya Çeçen Cumhuriyeti, şu anda Çeçenistan'ın dağıtılmış hükümetidir. Bu cumhuriyet hâlen gerillâ direnişi yaparak mevcudiyetini korumaktadır. Çeçenistan'ın bağımsızlığına inanan 1994 - 1996 savaşının önde gelen komutanı Aslan Maşhadov, 27 Ocak 1997 tarihinde uluslararası gözetimde yapılan seçimlerde başkan olarak seçilmiştir. Rusya Federasyonu'nun başkanı Vladimir Putin, geçtiğimiz günlerde Çeçenistan'ın doğrudan kontrolünde olduğunu açıklamıştır ve Moskova'nın onayını alan Stanislav İlyasov'u yerel yönetimin başına getirmiştir.

08 Haziran 2001 tarihinde Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin, doğrudan Rusya Federasyonu başkanına, hükûmetine ve başkanın Kuzey Kafkasya'daki temsilcisi Korgeneral Viktor Kazantsev'e karşı sorumlu olacak geçici yeni bir Çeçen yönetiminin oluşturulması konusunda bir kararname yayımlamıştır. Bu yeni Çeçen yönetimi, Stanislav Iliysov tarafından idare edilmektedir ve Nikolai Koshman tarafından yönetilen Çeçenistan'daki Rus Hükûmeti temsilciliğinin yerini alacaktır. 07 Ekim 2003'te Moskova'nın desteklediği aday Ahmet Kadirov Çeçenistan devlet başkanı seçilmiştir. Müftü olarak Kadirov 1995'te Rusya'ya karşı cihat ilân etmiş; ancak, 1998'de isyancıların liderlerini militan İslâm'ı savunmakla suçlamış ve zamanın başbakanı Putin'in tarafına geçmiştir. Ne Rus tarafı ne de Çeçen tarafı, elle tutulur kazanımlara ulaşmayı engelleyen kronik düşük seviyeli saldırılardan hoşlanmamaktadır. Moskova, Çeçen komutanların devre dışı kalması, silâhların bırakılması ve cumhuriyet içinde toplumsal ve iktisadî yeniden yapılanmayı destekleyecek yeni bir güç yapısı kurulması arayışındadır. Gerillâ güçleri ise hâlâ ayakta olduklarını gösterebilmek, Moskova'nın askerlerine direnebilmek ve yetkililere karşı bireysel terör eylemleri düzenleyebilmek için askerî saldırılarına devam etme arayışındadır.

Görünen iki çözümden -bağımsız Çeçenistan ya da Rusya Federasyonu içinde büyük ölçüde özerkliğe sahip Çeçenistan- sadece ikincisinin uygulanabilme şansı vardır. Kısa vadede durum muhakemesi - giderek azalan olasılık sırasıyla- şu olasılıkları içerir: Düşmanlıkların daha da artması (ilkbahar sonundan sonbahar sonuna kadar en yoğun olmak üzere mevsimsel bir temelde), siyasî bir anlaşmaya doğru ilerleme ve anlaşmazlığın geniş ölçüde yoğunlaşması.

(3) Silâhlı Çatışmaya Dönüşmeyen Etnik Anlaşmazlıklar

(a) Cevaheti

(I) Tarihî Zemin

Günümüzde bölgede Cevaheti olarak bilinen Mesketya, M.Ö. üçüncü yüzyılda (Gürcü) Kartli Krallığı'nın bir parçası olmuştur. Bu olaydan hemen sonra, Ermeni Krallığı bu bölge üzerinde feodal bir yönetim kurmuş ve M.S. dokuzuncu yüzyıla kadar Gürcü ve Ermeni prensleri kendi egemenlikleri için çekişme içinde olmuşlardır. Bunun yanı sıra Müslüman İran İmparatorluğu ile Bizans İmparatorluğu da bölgedeki olayların akışını etkilemişlerdir. M.S. dokuzuncu yüzyıldan, 16 ncı yüzyıla kadar Cevaheti, Mesketya ile birlikte Gürcü Devleti'nin bir parçasıydı; daha sonra Gürcü Devleti 16 ncı yüzyılda feodal bölgelere ayrılmış ve Gürcistan'ın güney bölümü Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. 1829 yılında yapılan Edirne Anlaşması sonrasında bölge Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak Rus İmparatorluğu'na geçmiş, böylece Gürcistan'ın güneyine Ermeniler yerleştirilmiş ve Cevaheti önce Rus İmparatorluğu'na bağlı Tiflis eyaletinin bir parçası olmuş daha sonra Bolşevik ihtilâliyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası hâline gelmiştir.

Bugün ise Cevaheti, Ahılkelek ve Ninotsminda (eski Bogdanovka) isimleriyle bölge başkentleri olarak adlandırılan ve Gürcistan'ın toplam nüfusunun % 20'sini oluşturan iki ayrı bölgeye bölünmüştür. Bu bölgeler (Cevaheti'yi bir bütün yapan diğer altısı hariç) % 90'ı Ermeni olan 100.000 kişilik bir nüfus ile 850 mil²lik bir alanı kaplamaktadır. 1990 yılının ortalarında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Tiflis, iki bölgeden oluşan Cevaheti ve dört bölgeden oluşan Mesketya ile beraber yönetimlerini birleştirmiş ve bu bölgenin bütününe Samtske-Cevaheti adını vermiştir. Bunun sebebi ise Ermenilerin Mesketya nüfusunun (daha çok Ahıska bölgesinin) üçte birini oluşturmalarıdır. Ermeniler, Samtske-Cevaheti nüfusunun % 40'ını teşkil etmektedirler.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

Cevaheti'deki Ermeni ulusal hareketine karşılık olarak Yukarı Karabağ bölgesinde olaylar meydana gelmiştir. Her iki bölge de Ermenistan'a sınırı olan cumhuriyetlerde yer almakta ve nüfusun çok büyük çoğunluğu Ermenilerden oluşmaktadır. Cevaheti'nin Ahılkelek şehrinden gönüllüler, Yukarı Karabağ'da meydana gelen ilk silâhlı çatışmalarda savaşmak için gitmişlerdir. Her ne kadar Cevaheti fiilî olarak 1980'den 1991 yılına kadar Tiflis'in kontrolü dışında kalmış olsa da, Şevardnadze başa geçtikten sonra yerel nüfus tarafından kabul görmüştür. Bölgenin kurulmuş olan siyasî yönetim mekanizması kendiliğinden dağılmış ve bölge Tiflis rejimini benimsemiştir. Cevaheti'deki Ermeni örgütü "Javakhk" varlığını sonlandırmıştır. Javakhk siyasî bir parti değildi ve üyeleri faaliyetlerini hukukî olarak kurulmuş partilerde sürdürmekteydi. Gamsakhurdia'nın "Gürcüleştirme" siyasetine bir karşılık olarak, Javakhk akımı ve Şevardnadze'nin emri altındaki temsilcileri sadece kültürel özerklik talebinde bulunmuşlardır. Bu talepler Ermenistan'daki okulların büyük bir çoğunluğunda Tiflis ile hükümetler arası bir anlaşmayla temin edilen ve Ermenice olarak basılan kitapların okutulmasıyla karşılanmıştır.

Javakhk'in en radikal üyeleri Ermeni "Taşnak" partisiyle bağlantılıdır ve Ermenistan ile birleşmeyi talep etmektedirler. Ancak bu örgütün içinde aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun nüfuzu sayesinde kullanmak istediği bir grup ile önemli bir Gürcistan yanlısı grup da bulunmaktadır. Ne Cevaheti'deki Ermeniler ne de Ermenistan'daki Ermeniler Cevaheti'yi Gürcistan'dan ayırmaya çalışmaktadır. Javakhk akımının eski liderleri bölgedeki gerilimin toplumsal sorunlardan kaynaklandığını ve Ermenistan ile olan derin bağların bu sorunun üstesinden geleceğini düşünmektedirler. Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan, bölgedeki sosyoiktisadî gerilimi yatıştırabilmesi için ülkesinin gerçekten üzerine düşeni yapabileceğini söylemiştir. Bölgeye elektrik verilmesi, yol yapımı için desteğin sağlanması hatta öğretmenler gönderilmesi gibi örnekler de vermiştir.

1990 yılının başlarında, Gürcistan'da Ermeni karşıtı bir düşünce akımı yayılmış ve başlangıçta Abhazya'daki Ermeniler bölgenin Gürcistan'dan ayrılmasını desteklemişlerdir. Ahılkelek'in içinde ve çevresindeki Rusya

Federasyonu'nun askerî üsleri hâlen hassas bir konu oluşturmalarının yanında iktisadî açıdan önem arz etmektedir. Gerçekten de bu üsler bölgede yaşayan ve çalışabilmek için geçici olarak Rusya Federasyonu vatandaşlığı almış Ermeniler için çok önemli birer iş kaynağıdır. Binden fazla aile Rusların ana üssüne bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Bölgenin yerel sakinleri için üsler, iş kaynağı, ucuz ürünler ve parayı temsil etmektedir (Bölgede hem Rus rublesi hem de Ermeni dramı yerel para birimleridir).

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

Ermeni Hükûmeti, Cevaheti'deki bazı Ermenilerin bölgede Gürcistan içinde ayrı yönetim statüsünü elde etme taleplerine destek vermemektedir. Ermenistan Hükûmetinin bu konuda destek vermemesinin temel nedeni, Ermenistan ve Gürcistan'ın tarih boyunca her zaman iyi ilişkiler içinde bulunmasının yanı sıra doğrudan ticarî kaygılara dayanmaktadır ki Ermenistan'ın uluslararası ticaret için kullanabildiği tek yer Batum limanıdır. Eğer Cevaheti, Samtske - Cevaheti bölgesinden ayrılacak ve Gürcistan içinde kendine ait yönetim özerkliğini elde edecek olursa Ermenistan'ın Batum limanı üzerinden yaptığı ticaret, Cevaheti'yi temsil eden bölge bundan sonra Gürcistan sınırında olamayacağı için karmaşık bir hâl alacaktır. Cevaheti'de bulunan Ermeni halkı Rusya Federasyonu ile ilişkilerine var olan toplumsal düzenlerinin bir parçası olarak önem verme eğilimindedir. Ermeniler, böyle bir durum sonrasında Rusya Federasyonu'nun kuklası hâline geleceklerinin farkındadırlar; ancak hâlen başka bir alternatifleri bulunmamaktadır.

Cevaheti için hazırlanmış kalkınma programları, başlıca geçim kaynağı tarım olan ve bazı topografik sorunları bulunan, Gürcistan'ın iktisadî olarak en az gelişmiş bölgesi Ahılkelek'te karmaşık bir hâl almıştır. Genel olarak Cevaheti'nin ulaştırma sistemleri de (demir yolu, otoyol vb.) alt yapısı gibi zayıftır. 1990 yılının sonlarından beri, birçok uluslararası ve hükûmet dışı kuruluş kendilerini bölgenin (her zaman uluslararası koordinasyon olmasa bile) toplumsal ve iktisadî açıdan kalkınmasına adanmışlardır. Yerel zengin sınıfın hiçbir sebep olmadan bölgedeki durumun daha fazla ilerleme gerektirdiği konusunda ısrarcı olmasına rağmen, uluslararası ve hükûmet dışı kuruluşlar bölgede gözle görülür bir başarıya ulaşmışlardır. Bakû - Tiflis - Ceyhan boru hattının Samtske - Cevaheti'ye ait Borjomi bölgesine konuşlandırılması ve bu kararın alınmasındaki davranış biçimi, bölgede genel olarak bir toplumsal huzursuzluğa sebep olmuştur. Bundan dolayı sadece Cevaheti bölgesindeki Ermeni nüfusu arasında değil tüm bölgede durum karışabilir.

(b) Acaristan

(I) Tarihî Zemin

1921 Kars Anlaşması'yla Gürcistan'a bırakılan Acaristan, Sovyet rejimi sırasında Gürcistan'ın içinde "özerk cumhuriyet" statüsüne sahipti. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Gürcistan özerk alt bileşenleri olmayan üniter bir siyasî kuruluş olarak ortaya çıkmıştır. Fakat,

1991 yılından sonra Acaristan fiilî özerk konumunu elde etmiştir. 2000 yılında Eduard Şevardnadze'nin yeniden Gürcistan cumhurbaşkanı seçilmesiyle, Tiflis bu anayasayı değiştirmeyi oylayarak anayasa değişikliğine gitmiş ve Acaristan'ı, (Özerk) Acaristan Cumhuriyeti hâline dönüştürerek ülkeyi bir federasyon hâline getirmiştir.

(II) Var Olan Anlaşmazlığın Yakın Geçmişteki Sonuçları ve Kökenleri

Aslan Abaşidze, Acaristan'ı 1991 yılından beri Meclis başkanı ve etkili bir siyasî güç olan Diriliş Partisinin lideri olarak yönetmektedir. Kendisi, 1999 yılının büyük bir bölümünde Tiflis'teki hükûmeti özerklik konusunda boykot etmiştir. 1999 Ekim ayındaki Parlâmento seçimlerinde Gürcistan'da Şevardnadze'nin yönetimine karşı muhalifler -bu muhaliflerin çoğu Tiflis'te olmasına rağmen Abaşidze'nin partisi etrafında toplanmışlardır- uluslararası gözlemciler tarafından "adil" sayılan fakat demokratik standartların altında kalan bir seçimle Acaristan dışından da oy alarak Parlâmentoda temsil hakkı kazanmışlardır. Bu seçimde, Şevardnadze'nin partisi Gürcistan Vatandaşlarının Birliği kesin bir zafere ulaşmıştır.

2000 Şubat ayının ortasında, Abaşidze, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Şevardnadze'ye karşı kullanılmak üzere bilgi toplayarak muhalefet koalisyonunu bölmüştür. İttifakın diğer adayı, Şevardnadze'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Dışişleri bakanı olmasından sonra Sovyet Gürcistan Komünist Partisinin başına geçen Jumper Patiaşvili olmuştur. Şevardnadze, Abaşidze'yle görüşmeler yaptıktan sonra, bölgesel ve merkezî idare arasında bir güç paylaşımı üzerine anlaşmalarını ve bölgenin devlet bütçesine katkısı konusundaki bir anlaşmazlığı çözdüklerini açıklamıştır. Seçimden iki gün önce, Şevardnadze Batum'da tekrar Abaşidze'yi ziyaret etmiştir. Bunun üzerine, Abaşidze yarıştan çekilerek Patiaşvili'nin adaylığını desteklediğini açıklamış ve seçimi boykot etmek şeklindeki eski tehditlerini geri almıştır.

Abaşidze'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylıktan çekildiğini Acaristan'da halka açıklamaması nedeniyle, kendisi lehine kullanılan oylar "geçersiz" sayılmış ve Şevardnadze'nin adaylığını tehdit etmeden seçimlere katılım oranının artmasını sağlamıştır. Bu önemli bir siyasî manevraydı; çünkü Gürcistan seçim kanunları, daha az çıkması durumunda seçimlerin geçersiz sayılmasını sağlayan "en az katılım oranı" şartına sahiptir ve Acaristan ve Güney Osetya'da oylama yapılmamıştır. Şevardnadze'nin yönetimde bir dönem daha kalmasını sağlayan seçimden sonraki birkaç gün içinde Tiflis Parlâmentosu, Gürcistan Devleti'ni bir federasyon hâline getiren ve Acaristan Cumhuriyeti'nin kurulmasına imkân veren bir anayasa değişikliği yapmıştır.

(III) Mevcut Durum ve Önerilen Çözümler

Son birkaç yıldır, Batum ticaret limanına önemli miktarda özel yatırım yapılmış ve bu yerel ekonomiyi oldukça canlandırmıştır. Batum, Bakû'ye mavnalarla ulaşan ve sonra Gürcistan boyunca trenle limana getirilen Kazakistan petrolünün nakliye merkezi işlevini görmektedir. Geçiş ücretleri

Batum'a ödenmektedir. Bu, Acaristan'ın Gürcistan'la sınırlarının kontrolünün neden bu kadar önemli olduğunu açıklamaktadır.

Acaristan'daki olağanüstü durum hâlihazırda büyük ölçüde yatışmıştır. Gürcistan'ın yeni Cumhurbaşkanı Mikhael Saakaşvili, Şevardnadze'nin ulaştığı geçici çözümü değiştirmek yerine Tiflis'in Batum üzerindeki otoritesini zorla tekrar kurmak niyetinde olduğunu her şekilde göstermiştir. Abaşidze "Kadife Devrimi" sırasında ayaklananlarla baş edebilecek gücü sağlamak için binlerce Acaristan polisini Tiflis'e göndermiş; iki taraf karşı karşıya gelmiş; fakat, doğrudan birbirlerine karşı koyamamışlardır. Abaşidze ve Saakaşvili arasında basın açıklamalarında kendisini gösteren belirgin bir kişisel düşmanlık bulunmaktadır.

Nisan ayının sonunda Abaşidze, Tiflis'teki üst düzey hükümet yetkililerinin Acaristan'da bir "polis hareketi" olarak nitelendirdikleri girişime karşı koymak için Acaristan'ın tüm bölgelerinde güvenlik konseyleri oluşturulacağını açıklamıştır. Batum'daki Rus filosunun komutanı üste görev yapan kendilerine ait personelin herhangi bir çatışmada yer almayacağını açıklamıştır. Bu bölgedeki durum her gün değişmektedir.

b. Kriz Kaynağı Olarak Kökten Dincilik

Aslında kökten dincilik Kafkasya'da bir kriz kaynağı değildir; ancak, krizlere neden olan önemli etkenlerdendir. Bununla birlikte kökten dincilik genel bir yapıdan ziyade özel bir yapıya sahiptir. Yani bölgenin dışından gelen Vehhabîler Kafkasya'daki krizin bazı yönlerinin "İslâmî" boyut kazanmasında şüphesiz önemli bir rol oynamış olsalar da yerel özellikler Vehhabîlerin etkisini "köktenci İslâm'dan" "siyasî İslâm'a" çevirmiştir. Örneğin İslâm, bölgede küresel cihat için sosyal bir araçtan ziyade etnik - ulusal kimlik oluşturulmasında bir araç durumundadır. Kafkasya'daki İslâmî etkinin açıkça görüldüğü Çeçen çatışması bile İslâmî kimliğin bölge dışındaki Müslümanlarla dayanışma sağlamadığı ulusal bir savaş olarak kalmıştır.

Kafkasya'da İslâm, ulusal hedefler için kimlik oluşturmada bir araç olmasının yanı sıra yerel yetkililerin kendilerine finansman ve gönüllü üye sağladıkları bir söylev konusu olmuştur. Yine de bu çatışmalar, Arap dünyasından bazı köktenci İslâmcıların rollerine rağmen hâlen özel (yerel) hedeflere sahiptir ve temelde yabancı savaşçılara bağlı değildir. Aslında, bölgedeki çatışmaların "İslâmî boyut kazanmasına" halk değil bazı liderler neden olmaktadır. İki Çeçen savaşı arasındaki dönemde tüm bu liderler ve diğerleri kendi görüş ve taktiklerini radikalleştiren bir İslâmlaşma sürecinden geçtiler.

İçinde milliyetçi ideolojiyi saklayan köktenci İslâmî söylem tarzı 1990'ların sonunda elit kesimi içinde yaşanan mücadeleler de bu kişilerin sonunu hazırlamıştır. Aynı zamanda bu kişilerin siyasî yalnızlıkları ve askerî yönden zayıflıkları, içlerinden bazılarının malî kaynak olarak köktenci İslâm'a yanaşmalarına neden olmuştur. Çeçenistan'da Vehhabîlerin esas etkisi ilk Çeçen Savaşı'nın sonunda hissedilmeye başladı; ancak bu etki oldukça

sınırlıydı. O dönemde şeriatı benimsetme çabaları başarısız olmuştur. Muhalifler (Aslan Maşadov karşıtı) ile yabancı cihatçılar arasındaki ittifak 1990'ların sonunda Çeçenistan'daki köktenci İslâm'ın artan etkisini açıklamaktadır. 1999'dan bu yana -yeni savaşın başlamasıyla birlikte- Çeçenistan'a ülke dışından yeniden malî destek ve gönüllüler sağlanmıştır. Propaganda desteği çok sayıda yabancı İslâmî savaşçının bölgeye akın etmesi kadar etkili olmamış olsa da malî destek yabancı cihatçılar için yeni bir etki yaratmış ve yabancı İslâmî medya Çeçenlerle dayanışma içine girmiştir. Malî destek köktenci ve ılımlı Çeçen milliyetçileri arasındaki dengeyi de etkilemiş ve köktencilerin ılımlılara karşı gücünü artırmıştır. Aslan Maşadov ne yabancı İslâmcılardan ne de Moskova'dan destek görmüştür. Sonuç olarak Moskova ve Grozni'deki uzlaşmaz grupların neden olduğu çatışmalar ortaya çıkmış; ancak, terörle gerçekten mücadele veya Rusya Federasyonu'na karşı uluslararası bir cihat söz konusu olmamıştır.

2. Kafkasya'daki Kriz Kaynakları Olarak Sosyoiktisadî Konular: Organize Suçlar ve İktisadî Sorunlara Bağlı Göç

a. Kriz Kaynağı Olarak Organize Suçlar

(1) Organize Suçlarla İlgili Genel Düşünceler

Organize suçların üç farklı çeşidini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Birincisi, insanî ilkeleri ve / veya insan haklarını ihlâl eden eylemleri içermektedir ve ulusal ve / veya uluslararası hukuk uyarınca kesinlikle suç kapsamına girmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı ve insan ticareti bu grupta yer alan örneklerdir. Organize suçların bir diğer çeşidi ise "tamamen" iktisadî suçlardır. Devletin bilgisi dışında olan, dolayısıyla vergi ve yasal düzenlemelere maruz kalmayan, iktisadî faaliyet gösteren gizli şebekeler bu gruptadır. Devletler bu gruptaki suçları güvenlik açısından bir tehdit olarak nitelendirmektedir; çünkü, bunlar devlet kontrolünden bağımsız bir güç merkezi, devletin siyasî yetkisine bağlı olmayan muhalif bir kutbu oluşturmaktadırlar. Uygulamada bu iki organize suç grubunun faaliyetleri birbirleriyle örtüşür; çünkü insanî suçlar suçu işleyenlere iktisadî kazanç sağlar, yasa dışı şebekeler ve sosyoiktisadî çevreler de devlet otoritesine karşı koymak için kendi aralarında tatbikî ittifaklar kurabilirler. Organize suçların bir üçüncü türü ise bu tür şebekeler ve sosyoiktisadî çevrelerin devletin birimlerini etkiledikleri, hatta kontrol ettikleri noktada kendini göstermektedir. Bu durumda devlet organize suçlara karşı mücadelede isteksiz görünebilir; hatta organize suç çevrelerine karşı siyasî yetki birimlerinin elinde bulundurduğu merkezî gücün derecesine bağlı olarak mücadele etme yeteneğinden bile yoksun olabilir.

Hatta bazı gözlemciler Kafkasya'daki devlet bürokrasilerinde yaşanan yolsuzluğun organize suç ve kamu yönetimi arasındaki ayrımı bile ortadan kaldırdığını belirtmişlerdir: Bu kişiler (etnik grupların üssü durumunda olan veya olmayan), yerel ve bölgesel yönetimler bir yana, bir ülkenin yürütme organının organize bir suç unsuru gibi hareket etmesinin mümkün olduğunu

düşünmektedirler. Aralarındaki tek fark yürütmenin tamamen devlet korumasında olmasıdır. Devletin yolsuzluğa bulaşması ve devlet korumasından faydalanan bir organize suç şebekesi gibi hareket etmesi uzun vadeli tehlikeler doğuracaktır. Bu tehlikenin nedeni ise baskıcı güç elindeki siyasî tekelin (ister iktisadî ister sadece siyasî olsun), gerçek ve olası rakiplere karşı kullanılabilir olmasıdır. Bu bir tehlikedir; çünkü, uzun vadede sosyal ve iktisadî gelişmeyi kısıtlayacak, halk arasında hoşnutsuzluğa ve yoksulluğa neden olacak, en yetenekli ve en girişimci kesim iktisadî nedenlerden ötürü diğer ülkelere göç etmeye başlayacaktır. Bu durumun Kafkasya'nın tümünde değilse bile büyük bir kısmında ve tabii Güney Kafkasya'daki üç devlette geçerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla organize suçlar temelde etnik çatışmalara dayansa da böyle bir etnik temeli kolaylıkla aşan başlı başına bir olgudur. Esasında aynı ve benzer etnik gruplar içinde bile boy ve aile gibi daha alt kimlikler nedeniyle rekabetler doğabilecektir.

(2) Kafkasya'da Kriz Kaynağı Olarak Organize Suçlar

Şu an için sadece yukarıda belirtilen etnik çatışmalara bakacak olursak Çeçenistan, Acaristan, Güney Osetya ve Yukarı Karabağ'daki durumlar, organize suç olgusuyla bağlantıları varmış gibi görünebilir. Abhazyadaki isyan da bununla bağlantılıdır. Ancak, Abhazyada göreceli olarak ufak bir iktisadî faaliyet vardır; dolayısıyla Tiflis'in bakış açısı benimsenmediği ve isyanın kanun dışı bir suç olduğu düşünülmediği sürece böyle bir bağı sürdürmek zordur. Samtskhe - Cevaheti konusuna gelince, bölgedeki Ermeni halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi için Tiflis ve Erivan arasında 1990'ların ortalarında gerçekleştirilen iş birliği, yerel bölge halkının organize suçlar içinde yer almalarını engellemiştir. Yine de yerel ekonominin büyük kısmı hâlen Ahılkelek'teki Rus askerî üssüne dayanmaktadır.

Organize suçların Çeçenistan'da krizin patlak vermesi ve kısmen de Güney Osetya'da krizin sürmesiyle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. 1993'te farklı Çeçen gruplar arasındaki çatışmalar farklı sosyal grupların kıt olan iktisadî malların üretiminin ve özellikle dağıtımının kontrolü için rekabete girmelerine ve bölgede bütün otoritenin bozulmasına neden olmuştur. Bu kıt iktisadî mallar içinde en göze çarpanı petroldür. Güney Osetya'da krizin ortaya çıkmasının asıl nedeni organize suçlar değildir; fakat, bazı gözlemciler organize suçların krizin devam etmesine neden olduğunu düşünmektedirler. Örneğin Gürcistan'ın yeni devlet başkanı Mikhael Saakaşvili Güney Osetya'yı sadece hain bir eyalet olarak değil aynı zamanda uyuşturucu kaçakçılığı ve insan ticareti için bir çıkış noktası olarak görmektedir. 1990'lı yıllar boyunca iki Çeçen savaşı arasında Çeçenistan'daki durum da bu şekilde olmuştur. Çeçenistan'da organize suçlar daha çok petrol ve petrol ürünleri üzerinde yoğunlaşmış ve fideye için veya siyasî nedenlerle Çeçen olmayanlar kaçırılmıştır.

Yukarı Karabağ ve Acaristan'daki durumlar da son derece ilginçtir. Yukarı Karabağ'ın eski lideri Robert Koçaryan ve yardımcıları Erivan'da iktidara gelmişler, kurdukları rejimi "Büyük Karabağ Cumhuriyeti" olarak

adlandırmışlar, Yukarı Karabağ'ı az bir nüfusla ve çaresiz bırakmışlardır. Yukarı Karabağ, bugün Koçaryan'ın bile kontrol edemediği son derece otoriter siyasî güçlerin kontrolünde kalmıştır. Buna karşın, Acaristan lideri Tiflis'te iktidara gelmeyi başaramamıştır. Ancak, 1990'lı yılların sonlarında Gürcistan Devleti'nin genel siyasî dengesi içinde önemli bir rol oynamıştır. Acaristan'ın Yukarı Karabağ'dan en önemli farkı elbette ki Acaristan liderinin bağımsızlık istediği devletin topraklarını işgal etmemesi ve komşu bir devlete bağlanmak istememesidir.

b. Kriz Kaynağı Olarak İktisadî Sorun Kaynaklı Göç

(1) İktisadî Sorunlar Sebebiyle Göç Konusundaki Genel Düşünceler

Bazen iktisadî sorunlardan kaynaklanan göçü askerî çatışmadan kaynaklanan göçten ayırmak zordur; çünkü, askerî çatışma düzenli iktisadî yaşamı kimi zaman neredeyse imkânsız hâle getirmektedir. Bu durum aynı zamanda örgütlü suçların da artmasına sebep olmaktadır. Benzer şekilde, çatışma sonrasında artık devam eden askerî bir faaliyet olmayabilir ancak düzenli iktisadî yaşamın sürdürülmesi hâlen çok zorsa ya da iktisadî yaşam diye bir şey kalmadıysa iktisadî sorunlardan kaynaklanan göç artabilir. Yine de bu iktisadî sorunlar göçün kökenindeki temel sebep olarak görülmeyebilir.

(2) Kafkasya'daki Kriz Kaynağı Olarak İktisadî Sorunlardan Kaynaklanan Göç

Kafkasya'da bölge içindeki göçün büyük bir kısmı mülteciler, örneğin daha iyi iktisadî koşullar aramak için yurtlarını terk etmeyi tercih eden kişilerden ziyade buna mecbur bırakılan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun bir istisnası Dağıstan'dan Kuzey Kafkasya'nın diğer bölgelerine göç olabilir. Bu örnekte iktisadî sıkıntılar, örgütlü suçlar ve diğer yolsuzluk şekillerinden ziyade etnik çatışmayla daha az bağlantılıdır. Anlaşmazlık durumları dikkate alındığında iktisadî sebeplerden (ya da yerleşim yeri bulunmadığından içeride yerlerinden edilen kişilerin geri dönememesinden) kaynaklanan göç; öncelikle Yukarı Karabağ, Abhazya ve Güney Kafkasya'daki Güney Osetya'nın ve neredeyse Kuzey Kafkasya'nın tamamının özellikle de Çeçenistan, İnguşetya ve Kuzey Osetya'nın karakteristik özelliğidir.

Güney Kafkasya'dan, özellikle Gürcistan ve Ermenistan'dan Rusya Federasyonu, Türkiye, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya önemli miktarda iktisadî göç olmuştur. Bu göç hiçbir şekilde Kafkasya içindeki mülteci göçü kadar büyük değildir; ancak, bölge dışına gidenler daha genç ve yetenekli olan işçilerdir, dolayısıyla bu iş gücü kaybı öncelikle ilgili ülkeler açısından olumsuz bir durumdur. İktisadî sebeplere dayanan göç, krizin kısa vadedeki etkilerinden biridir ve uzun vadede daha büyük krizlerin dolaylı kaynağıdır. Buna rağmen genel olarak göç Kafkasya için bir kriz kaynağı değil ancak bir kriz sonucudur.

Örneğin, uluslararası kuruluşlar savaş döneminde Çeçenistan'dan 500.000 kadar kişinin kaçtığını tahmin etmektedirler. İktisadî göçle aynı şey olmayan bu mülteci akışı Kafkasya'nın diğer bölgelerindeki krizlere katkıda bulunmaktadır. Başka bir örnek vermek gerekirse, Güney Osetya'da askerî çatışma başladığı zaman 100.000'den fazla mülteci birkaç hafta içinde Rusya Federasyonu'nun bir parçasını oluşturan Kuzey Osetya'ya kaçmıştır. Kuzey Osetya'da başkent Vladikavkaz yakınlarındaki Prigorodnyi bölgesinde bulunan etnik İnguş mültecileri (Stalin'in damgasını taşıyan) bu bölgenin İnguşetya'ya yeniden bağlanmasını talep etmekteydiler. Bu kadar çok mültecinin bulunması kaynakları zorluyor, anlaşmazlıklara ve huzursuzluklara sebep oluyordu. Neticede olağanüstü hâl yönetimine başkanlık etmesi için Moskova'dan özel bir valinin atanmasına yol açmıştır.

3. Kafkasya'daki Kriz Kaynakları Olarak Petrol ve Boru Hattı Güvenliği

a. Kriz Kaynağı Olarak Petrol

(1) Kriz Kaynağı Olarak Petrol Konusundaki Genel Düşünceler

Geliştirecek petrol kaynaklarına sahip devletler (Azerbaycan) ya da kendi topraklarından petrol nakli için ücret alan devletler (Gürcistan) açısından somut olarak belgelendirilmiş tehlikelerden biri "Hollânda hastalığı"dır. Buna göre, enerji ihracatı ulusal para biriminin değer kazanmasına sebep olmakta, ihracatın azalmasına yol açarak ihracatı büyük ölçüde tarıma dayalı olan bu ülkeleri uluslararası ticarete daha az rekabetçi hâle getirmektedir. Sonuçta, yurt içi işsizlik artmakta, şehirlere toplu iç göç başlamakta ve siyasî istikrarsızlık potansiyeli yükselmektedir. Aynı zamanda, döviz kurlarındaki dalgalanmalar diğer kesimlere kayılmasına ve buna bağlı sorunların artmasına sebep olmaktadır. Bağlantılı diğer bir sorun "kapalı yerleşme bölgeleri" türünden bir kalkınmanın ortaya çıkmasıdır. Bu yerleşme türünde enerji kesiminin ulusal iktisat içinde nasıl gelişeceği ele alınmakta; fakat, genel iktisadî kalkınma sağlayabilmek için diğer kesimlerle gerekli bağlantılar kurulmasına değinilmemektedir. Son olarak bir ülkenin yeni ve zengin süper - elit kesimiyle yoksulluk içindeki büyük nüfus çoğunluğu arasındaki refah farkından dolayı siyasî huzursuzluk çıkabileceğine dair bir iddia söz konusudur. Gelir eşitsizliği, toplumsal ve iktisadî fırsatların mümkün olan en uygun durum seviyesinin altında olması nedeniyle insanların yaşadığı sıkıntılar hafife alınmamalıdır. Bu sorunlar diğer kriz kaynaklarını beslemektedir. Bireylerin yaşadığı sefalet ve kaçırılan fırsatlar genel yoksulluk seviyesini artırmaktadır ve suç faaliyetleri çoğunlukla kaybedilen bu fırsatların telâfisi olarak ortaya çıkmaktadır. Esasen, tüm bu olgular ayrı meseleler değildir; genel bir tablonun farklı yönleridir.

(2) Kafkasya'daki Kriz Kaynağı Olarak Petrol

Genel olarak petrol Kafkasya'da doğrudan bir kriz kaynağı değildir; çünkü petrol konusu ulusal hükümetlerin ilgi alanı içindedir. Devlet unsurunun yeterince yerleşik olmadığı ve zorlayıcı bir gücün tekel

yaratmadığı durumlarda petrolle ilgili sorunlar krizi beslemektedir. 1993'te Çeçenistan'daki durum bunun en önemli örneğidir: Çeçenistan'daki yerel otorite bile Bakû - Novorosisk boru hattının başlangıçta geçtiği toprakların fizikî kontrolü konusunda gruplar arasında çıkan çatışmalar üzerine devrilmiştir (İktisadî plânlamadaki "toprak üretim kompleksi" öğretisinin farklı idarî birimler arasında yüksek seviyede sektörel uzmanlaşma gerektirdiği Sovyet döneminde Grozni ve çevresindeki bölgelerin, örneğin Sovyet havacılığında kullanılan özel petrol ürünlerini çok yüksek miktarlarda ürettiği unutulmamalıdır). Kişilerin boru hatlarına musluk takarak (ya da sadece bir delik açarak) ürünü alıp satmasına hiçbir engel getirilmemişti ve bu durum çok sık görülmekteydi.

Diğer taraftan, Acaristan ve Gürcistan Merkezî Hükûmeti belli bir hareket tarzı geliştirmiştir. Hazar denizinden mavnalarla Bakû'ye ulaşan Kazakistan petrolü Azerbaycan'da demir yolu katarlarına yüklenerek satış ve aktarma için Gürcistan üzerinden Acaristan'ın başkenti Batum'a götürülmüştür (Bakû'den gelen petrol, Karadeniz sahilinin birkaç mil açığında bulunan ve Tiflis'in kontrolü altındaki Supsa limanına, aynı zamanda Grozni çevresinde Dağıstan'dan geçen bir demir yolunun inşa edilmesinden sonra Novorosisk'e gitmiştir). Dolayısıyla Kafkasya'da ayrılıkçı ya da özerk bir hareket olsa da düzeni sağlayabilecek bölgesel bir otorite bulunması durumunda petrol krizi hızlandırıcı bir etken olmayabilir.

Yukarı Karabağ örneğinde görüldüğü gibi petrol diğer anlaşmazlıkları karmaşık hâle getiren bir unsur olabilir. Bu bölgenin bir ucu, 1990'lı yıllarda Azerî askerler tarafından geri alınana kadar Bakû - Tiflis - Ceyhan boru hattının plânlanan güzergâhına havan silâhının menzili mesafesindedir. Ayrıca, aşağıda belirtildiği gibi Gürcistan'daki Samtskhe - Cevaheti'nin Borjomi bölgesinden geçen Bakû - Tiflis - Ceyhan boru hattının döşenmesi toplumsal bir huzursuzluk yaratma potansiyeline de sahiptir. Yine de askerî ayrılıkçı bir hareketin olması muhtemel değildir.

b. Boru Hattı Güvenliği

Kafkasya'da boru hattı güvenliğinin belirgin bir kriz kaynağı olduğunu söylemek zordur; çünkü, doğrudan kriz sebebi olabilecek pek çok diğer etken söz konusudur. Bölgede genel olarak zayıf elektrik arzının olmasına rağmen bunun sebebi temelde güç hatlarının güvenliğinin yokluğu değil daha çok bu bildiride ileri sürülen diğer etkenlerdir.

4. Kafkasya'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri: Analitik Özet ve Sonuç

a. Analitik Özet

Gürcistan'daki dört anlaşmazlık konusu, başarının askerî bir çatışmanın meydana gelmesinin önlenmesi olarak algılandığı aşağıda belirtilen hipotezin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Abhazya ve Güney Osetya'daki durum Acaristan ve Cevaheti'deki durumla karşılaştırılmıştır).

Hipotez: Başarı, (1) etnik bölge ile bu bölgenin içinde bulunduğu devletin merkezî hükûmeti arasındaki bir federal anlaşma olasılığına ve buna ilâveten ya (2a) yayılcılığın / diasporanın varlığıyla beraber bölgede etkili bir liderin bulunmayışına ya da (2b) yayılcılığın / diasporanın yokluğuyla beraber etkili bir liderin bulunmasına bağlıdır.

Örneğin, Cevaheti'de; (1) Gürcistan içinde bir federal anlaşmaya ulaşma olasılığı bulunmakta ve aynı zamanda (2a) etnik Ermeni yayılcılığı ile birlikte dünya çapında mevcut olan Ermeni diasporasının varlığı ortadadır; ancak, bölgede etkin bir bölgesel lider bulunmamaktadır. Benzer şekilde Acaristan'da; (1) Gürcistan içinde bir federal anlaşmaya ulaşma olasılığı bulunmakta ve (2) bölgede etkin bir bölgesel lider bulunmamaktadır; ancak, bölgede ne yayılcılığının ne de diasporanın varlığından söz edilebilmektedir. Buna ilâveten, Abhazya'da Sukhumi (1) bir federal anlaşmayı reddederken Güney Osetya'da hem (2a) yayılcılık hem de (2b) etkin bir yerel lider mevcuttur. Sonuç olarak ilk bakışta bu hipotez makul bir hipotez olarak görünmektedir.

Ancak, acaba hipotez Çeçenistan ve Yukarı Karabağ bölgesi için de geçerli midir? Yukarı Karabağ bölgesinde, yerel liderlik (1) Azerbaycan'la olabilecek herhangi bir federal anlaşmayı reddetmekte ve aynı zamanda bölgede hem (2a) yayılcılığının ve diasporanın hem de (2b) yerel etkin bir liderin varlığından söz edilmektedir. Çeçenistan'da ise bu analitik bakış açısından küçük detaylarla ayrılan bir yaklaşımın gerektirdiği ilgi çekici bir durum bulunmaktadır. Bunun sebebi ise federalizmin Çeçenistan'da başlangıçtan itibaren Moskova'nın da savunduğu bir alternatif olmasıdır. Aynı zamanda, anlaşmazlığın başlangıçtan itibaren bölgede yerel etkin bir lider olmamıştır (olaylar en başta yerel grupların uyuşmazlıkları sebebiyle başlamıştı). Daha sonra ortaya çıkan yerel liderin Yeltsin'le olan kötü kişisel ilişkileri ise herhangi bir anlaşma şansını azaltmıştır. Ayrıca, Çeçen savaş ortlarının "öğrenilmiş İslâmizm"i yayılcılık ya da diaspora olarak değerlendirilmediği sürece, bölge yayılcılığın ve ya diasporanın nispeten bulunmadığı bir ortam olarak kabul edilebilmektedir (Türkiye'deki Çeçen diasporasının varlığından söz edilebilmesine rağmen, bunun Çeçenistan ile bir bağlantısı yoktur ve Türkiye'deki karşı siyasî görüşler tarafından faaliyetleri resmî olarak engellenmektedir). Öğrenilmiş İslâmcılık bir yayılcılık ya da diaspora olarak değerlendirilse bile, bu İslâmcılık bölgeye özgü bir İslâmcılıktır. Sonuç olarak Yukarı Karabağ konusunun, küçük farklılıklarla değerlendirilmiş olmasına rağmen Çeçenistan'daki durum gibi hipotezi desteklediği görülmektedir.

b. Sonuç

Kafkasya'da yurt içi ve ulusal ötesi kimlik meseleleri -etnik çatışma ve kökten dincilik- açıkça bölgedeki krizi açıklayan önde gelen meseleler olmuştur. 1990'lı yıllardaki Abhaz ve Çeçen krizleri temelde kimlik meseleleriyle (etnik çatışma, daha sonra Çeçen olayına eklenen kökten dincilikle) ortaya çıkan (özellikle örgütlü suçlar olmak üzere) sosyoiktisadî konularla kışkırtılan ve enerji konularıyla (öncelikle petrol) daha da karmaşık hâle getirilen krizlerin tipik birer örneğidir. Devlet düzeyindeki sosyoiktisadî

konular (örneğin; örgütlü suç ve etnik sorunlardan kaynaklanan göç) ikinci öncelikli konumda olmuştur. Uluslararası düzeydeki petrol ve boru hattı güvenliği sorunları belki de pek çok dış güç için ilk sıradadır; ancak, bölge halkına göre bölgedeki krizi açıklaması bakımından ancak üçüncü sırada yer alır. Yine de bu uluslararası meseleler, özellikle petrol krizinin sürekliliğinin açıklanmasında rol oynamaktadır. Çünkü, dışarıdaki aktörler bölge içindeki tüm çatışma seviyelerinin karşılıklı etkileşiminde rol oynamaktadırlar. Ayrıca, petrol meselesi, asla belirli çatışmaların gelişiminde tek etken olmamasına rağmen doğrudan bir etkidir.

Altı alandan oluşan liste (etnik çatışma, kökten dincilik, örgütlü suçlar, iktisadî sorunlardan kaynaklanan göç, petrol ve boru hattı güvenliği) genel olarak kriz bölgelerindeki kriz kaynaklarının faydalı bir sınıflandırmasını oluşturmaktadır. Sonraki çalışmalarda Kafkasya ile ilgili meselelere çevre kısıtlamaları, kaynak sıkıntıları, demografi ve kitle iletişim araçlarının etkisi gibi konuların eklenmesi yararlı olacaktır. Bu ilâve etkenlerin önemi, Ahıska Türklerinin Mesketi-Cevaheti olarak da bilinen Samtskhe - Cevaheti'ye dönüşü düşünüldüğünde anlaşılmaktadır.

Gürcistan'ın 1999'da Avrupa Konseyi üyeliğine kabul edilişi başlangıçta iki yıl içinde Ahıska Türklerinin iadesi yasaının kabul edilişine ve sürecin 10 yıl zarfında tamamlanmasına dayanıyordu. 100.000'den az Ahıska Türk'ünün başlangıçta sınır dışı edilmelerine rağmen geri dönmek isteyenlerin ve torunlarının sayısı bugün çeyrek milyon ya da daha fazlasına kadar çıkabilir. Pek çoğunu Gürcistanlıların oluşturduğu yeni yerleşimciler, yeni binalar yapmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla, Ahıska Türklerinin ilk evleri çoğunlukla işgal edilmemiş olmasına rağmen bu evler bugün eski köylerde oturanlar tarafından ek binalar, depo tesisleri ve benzeri ihtiyaçlar için kullanılmaktadır. Sonuç olarak yerel otoriteler geri dönenler için hiç yer olmadığını ileri sürmektedirler. Bu iddianın biraz samimiyetsiz olmasına rağmen Ahıska Türklerinin büyük rakamlar hâlinde hızla geri dönüşünün bugün nüfusu çeyrek milyonun biraz altında olan Samtskhe - Cevaheti'nin toplumsal kaynaklarını zorlayacağı kesinlikle doğrudur.

Teşekkür ederim.